

СПІВВІДНОШЕННЯ СВОБОДИ САМОВИРАЖЕННЯ ТА ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ

Ю.Л.Юринець,

к.ю.н., старший викладач, Університет економіки і права “КРОК”,

У статті досліджуються та узагальнюються підходи європейської правової традиції, втілені, зокрема, у рішеннях Європейського суду з прав людини щодо компромісів у сфері свободи творчості (свободи самовираження). Показано, що українське законодавство в цілому сприймає ці підходи. Доведено, що свобода самовираження не вважається безмежною і в демократичних правових системах, однак необхідні чіткі правила, встановлені законом, для обґрунтованого застосування відповідних обмежень та запобігання свавіллю в цій сфері.

Ключові слова: свобода творчості, суспільна мораль, Європейський суд з прав людини, права і свободи людини і громадянина.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У ліберальних системах держави і права, де принцип свободи має пріоритет над принципом обмежень, будь-які обмеження наражаються на певні заперечення. Зокрема, принцип свободи творчості (свободи самовираження) - це принцип, згідно з яким автор художнього твору має право вільно обирати напрям своєї творчості, теми, предмети для опису, застосовувати будь-які образотворчі засоби і художні прийоми, які він вважає відповідними для досягнення вибраної творчої мети. Цей принцип розглядається як один із проявів фундаментального принципу свободи слова, що передбачає право кожного на вільне висловлювання своїх думок. Принцип свободи творчості пропонує виходити з того, що наявність будь-яких табу на теми або образотворчі засоби, з одного боку, обмежує можливості самовираження автора, з другого - позбавляє суспільство достовірних художніх творів. Тому, з точки зору прибічників принципу абсолютної свободи творчості, можливість творчості без обмежень цінніша, ніж політичні або моральні принципи, для дотримання яких свободу творчості обмежують. Принцип свободи творчості перебуває в досить складних і неоднозначних взаємовідносинах із суспільною мораллю, релігією і державною політикою, зокрема з принципом терпимості. Моральні і релігійні принципи включають заборони на певні теми і засоби вираження (заборона на вживання табуваної лексики, на образи, заборону на оголення тіла, на опис сексуальних дій у багатьох релігіях, власне релігійні заборони, такі як заборона на зображення Мухаммеда в ісламі і заборону на “образливі для бога” висловлювання в більшості релігій, і так далі). Деякі теми “не рекомендуються” до висвітлення з політичних мотивів. Проблема всіх мотивів для обмеження свободи творчості в тому, що їх обґрунтованість у кожному конкретному випадку, як правило, очевидна лише для прибічників, так що при виникненні конфлікту “захисників моральних цінностей” з “борцями за свободу слова” знайти компроміс вдається вкрай рідко [1].

Законом від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР “Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції” [2] Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основних свобод (далі - Конвенція). Згідно з цим Законом Україна повністю визнає на своїй території дію ст. 25 Конвенції щодо визнання компетенції Європейської комісії з прав людини (Комісії нині не існує - прим. ред.) приймати від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб заяви на ім'я Генерального Секретаря Ради Європи про порушення Україною прав, викладених у Конвенції та ст. 46 Конвенції щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі -

ЄСПЛ) у всіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Отже, якщо компроміс щодо дотримання прав громадян, зокрема, права на самовираження, вдається знайти всередині країни, він може бути знайдений у відповідних європейських інституціях, зокрема в ЄСПЛ. За таких умов з'ясування підходів ЄСПЛ до компромісів у сфері свободи творчості (свободи самовираження) та їх узагальнення є актуальним науковим питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проблема обмежень свободи творчості не є “модною” серед українських дослідників, їй присвячене обмежене коло робіт [зокрема, 2-5]. Так, у ґрунтовній монографії [4, с. 411-572] С.Шевчук розглядав підходи ЄСПЛ до обмежень свободи творчості в контексті ст. 10 Конвенції про захист прав і основоположних свобод. І.О.Бандурка [5] розглядає питання відповідальності за поширення продукції, зокрема творів еротичного або сексуального характеру, у тому числі створених з використанням образів неповнолітніх у будь-якій формі. Як зазначає російський дослідник В.Чиркін [6, с. 184-185], державні органи не втручаються в творчий процес художніх і інших колективів, в творчу працю художника, артиста, письменника. Водночас відповідно до законів державні органи мають право вживати заходи із заборони псевдокультурних, деструктивних напрямів, проти пропаганди, спрямованої на підривання загальнолюдських цінностей, яка руйнує духовний світ, здоров'я, моральність людей, проти пропаганди тероризму, розпалювання соціальної, расової, національної і релігійної ворожнечі. Певні напрацювання з тематики обмежень прав свободи творчості (свободи самовираження) належать автору [7-12].

Постановка завдання. У статті поставлено завдання з урахуванням викладеного дослідити та узагальнити підходи європейської правової традиції, втілені, зокрема, в рішеннях Європейського суду з прав людини щодо компромісів у сфері свободи творчості (свободи самовираження).

Виклад основного матеріалу. Теоретичний підхід до розв'язання проблеми обмеження прав у демократичному суспільстві ґрунтується на тому, що права однієї особи закінчуються там, де порушуються права інших осіб. Відповідно до ліберальної доктрини Канта [13-15 та ін.] право є сукупність умов, які обмежують сваволю одного індивіда по відношенню до іншого та юридичні конфлікти в суспільстві. Право - це сукупність умов, за яких сваволя одного індивіда сумісна зі сваволею іншого під кутом зору загального закону свободи. Право є загальним для всіх правилом узгодження суперечливих дій вільних громадян. “Розуміння права розвиває усвідомлення обов'язку. Загальний закон - це свобода, яка закінчується там, де починається свобода іншого” (В.Гюго, цитується за [16]). Отже, обмеження прав, у тому числі права на самовираження, повинні бути необхідними в демократичному суспільстві і диктуватися виключно необхідністю забезпечити права інших. У ст. 5 Закону України (далі - ЗУ) “Про захист суспільної моралі” [17] розуміння зазначених “прав інших” сформульоване як право на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення (право на сприятливий інформаційний простір). Про прагнення українського суспільства до реалізації цих прав свідчать, зокрема, соціологічні дослідження, проведені в 2008 р. Київським Інститутом проблем управління ім. Горшеніна. Відповідно до цих досліджень 68,7% українців вважають, що засобам масової інформації потрібна цензура сцен насильства і жорстокості; 47,2% - пропаганді кримінального способу життя [18]. Очевидно, ці особи вважають свої права порушеними надмірним показом цих сцен і мають право на захист своїх порушених прав. За таких умов необмежена свобода одних створювати і поширювати певні твори може суперечити праву інших на сприятливий інформаційний простір. Тобто свобода творчості перебуває в діалектичній єдності з обмеженнями, обов'язками і відповідальністю щодо її здійснення.

Так, Французька Декларація прав людини і громадянина 1798 р., проголошуючи такі “природні, невідчужувані і священні права людини”, як свобода поглядів, думки, слова та преси, підкреслила, що ці права захищаються “загрозою відповідальності за зловживання цією свободою” [19, с. 167-168]. Згідно з ч. 2 ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [20] кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право

включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір. Водночас згідно з ч. 3 ст. 19 цього документа користування передбаченими в п. 2 цієї статті правами накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути, отже, пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними: а) для поважання прав і репутації інших осіб; б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення. Відповідно до пп. е) ст. 17 Конвенції ООН про права дитини [21], ратифікованої Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. № 789-ХІІ, держави-учасниці сприяють розробці належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю, з урахуванням необхідності забезпечення доступу дитини до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до такої інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини.

Класичним підходом до регламентації співвідношення свободи самовираження та її обмежень є формулювання ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Згідно з п. 1 цієї статті кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. Разом з тим згідно з п. 2 цієї статті, здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким умовам, обмеженням або санкціям, що передбачені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Зазначене формулювання є цінним для країн, які прагнуть називатися демократичними, оскільки законні обмеження можливі виключно в рамках, необхідних у демократичному суспільстві. Заборони, спрямовані на обмеження демократичних засад суспільства, є заздалегідь неприйнятними для демократичної правової традиції. Так, у справі *Jerusalem v. Austria* (джерело - [4; 22], 27 лютого 2001 р.) ЄСПЛ зазначив: "Тест необхідності в демократичному суспільстві вимагає від Суду визначення того, чи відповідає оскаржуване втручання "нагальній суспільній потребі", чи є воно пропорційним правомірній меті, що переслідується, та чи є підстави, на які посилаються національні органи влади, відповідними та достатніми".

Отже, підходи, сформульовані в Конвенції [2], а також у Пакті про громадянські і політичні права [20], полягають у тому, що презюмується свобода самовираження. З цього приводу ЄСПЛ неодноразово зазначав, що обов'язок доказування необхідності будь-яких втручань, обмежень у здійсненні права на свободу висловлювань покладається на державу, а відсутність відповідних доказів, як зазначав ЄСПЛ, означає відсутність пропорційності (домірності) державних заходів, спрямованих на обмеження свободи самовираження. Якщо держава (національний суд) не надасть доказів пропорційності (домірності) втручання, тобто доказів обґрунтованості визнання певних діянь правопорушенням (зокрема за законодавством України, з урахуванням вимог Конвенції), то таке визнання буде незаконним, а відповідне діяння (поширення публікації) має розглядатися як законне [23, с. 55].

Слід вказати, що законодавство України в цілому сприймає ці підходи і відповідає цим принципам. Згідно ст. 7 ЗУ "Про культуру" [24] Держава гарантує свободу творчості, вільний вибір діяльності у сфері культури. Втручання у творчий процес і здійснення цензури у творчій діяльності не допускаються. Разом з тим у ст. 3 цього Закону як основні засади державної політики у сфері культури декларується необхідність сприяння утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті. Ця регуляторна роль, очевидно, вимагає певного державного втручання.

Правила такого втручання викладені в галузевих законах у сфері культури. Уявлення про методи нормативної реалізації свободи творчості України та підходів до її обмежень

наводяться нижче в таблиці. Норми побудовані у вигляді гарантій свободи творчості, свободи слова, свободи поширення інформації, заборони цензури тощо з наступним зазначенням умов, за яких ці свободи можуть бути обмежені. Найбільш повно ці обмеження узагальнені в ст. 2 Законі України “Про захист суспільної моралі” [17]. Згідно з цією статтею: а) виробництво та обіг у будь-якій формі продукції порнографічного характеру в Україні забороняються; б) виробництво та обіг у будь-якій формі продукції еротичного характеру та продукції, що містить елементи насильства та жорстокості, дозволяються виключно за умови дотримання обмежень, встановлених законодавством; в) забороняються виробництво та розповсюдження продукції, яка: пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропагує фашизм та неофашизм; принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою; пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь; принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички.

Доцільно розглянути, як перелічені вище критерії враховуються в прецедентній практиці ЄСПЛ. Передусім слід з’ясувати, чи підпадає свобода творчого самовираження під захист ст. 10 Конвенції. Це питання розглядалося ЄСПЛ у справі *Muller and Others v. Switzerland* (джерело - [4], 1988 р.). У цій справі Суд дійшов висновку, що вираження поглядів у сфері мистецтва є складовою частиною свободи вираження поглядів, яка захищається ст. 10 Конвенції.

Реалізація принципу свободи творчості в законах України

Гарантії свободи творчості	Умови впровадження обмежень	Джерела
Основними принципами кінематографії є: гарантування свободи творчості, захисту інтелектуальної власності, авторських і суміжних прав, моральних і матеріальних інтересів суб’єктів кінематографії	Основними принципами кінематографії є: ...утвердження творами кінематографії ідей гуманізму, загальнолюдських, національно-культурних та духовних цінностей. Право на розповсюдження і демонстрування національних та іноземних фільмів на всіх видах носіїв зображення надається суб’єктам кінематографії центральним органом виконавчої влади у галузі кінематографії	[25], ст. 5, 15
Громадянам гарантується свобода творчості у сфері театрального мистецтва, захист прав на об’єкти права інтелектуальної власності, майнових інтересів, які виникають у зв’язку з різними видами інтелектуальної діяльності в галузі театру і театральної справи. Творчість у сфері театрального мистецтва є вільною. Забороняються створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад з метою цензури театральної діяльності. Не допускаються вимоги щодо попереднього погодження на публічне виконання чи публічний показ театральної постановки або її частини з	Обмеження або заборона публічного виконання чи публічного показу театральної постановки, а також інших видів її використання, публікації інформаційних та рекламних матеріалів про театральну постановку можливі за рішенням суду у випадках, якщо публічне виконання чи публічний показ творів театрального мистецтва використовуються для закликів до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганди війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров’я населення	[26], ст. 5

<p>боку посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій або об'єднань громадян, крім випадків, коли посадова особа є автором твору театрального мистецтва</p>		
<p>Державна політика у книговидавничій справі ґрунтується на визнанні духовної, науково-освітньої і культурно-творчої функції книги в суспільстві та на принципах дотримання свободи у книговидавничій справі</p>	<p>Метою державної підтримки книговидавничої справи в Україні є, зокрема, забезпечення державних інтересів щодо захисту національного інформаційного простору</p>	<p>[27] ст. 3, 4, 5</p>
<p>Гарантується свобода діяльності телерадіоорганізацій. Цензура інформаційної діяльності телерадіоорганізації забороняється. Не вмотивоване законодавством України втручання органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, громадських чи релігійних об'єднань, їх посадових осіб чи працівників, а також власників у сферу професійної діяльності телерадіоорганізацій не допускається</p>	<p>Неприпустимим є зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій. Не допускається використання телерадіоорганізацій для: поширення відомостей, що становлять державну таємницю, або іншої інформації, яка охороняється законом; закликів до насильницької зміни конституційного ладу України; закликів до розв'язування війни, агресивних дій або їх пропаганди; необґрунтованого показу насильства; пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження; трансляції програм або їх відеосюжетів, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися; розповсюдження і реклами порнографічних матеріалів та предметів; пропаганди наркотичних засобів, психотропних речовин з будь-якою метою їх застосування; поширення інформації, яка порушує законні права та інтереси фізичних і юридичних осіб, посягає на честь і гідність особи; здійснення інших вчинків, за якими наступає кримінальна відповідальність</p> <p>При створенні, підготовці та розповсюдженні телерадіопрограм та передач телерадіоорганізації і провайдери програмної послуги зобов'язані дотримуватися вимог законодавства України про захист суспільної моралі</p>	<p>[28], ст. 5, 6, 62</p>
<p>Свобода слова і вільне вираження у друкованій формі своїх поглядів і переконань гарантуються Конституцією України. Друковані засоби масової інформації є вільними.</p>	<p>Неприпустиме зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації. Друковані засоби масової інформації в Україні не можуть бути використані для: закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропаганди війни, насильства та жорстокості; розпалювання расової,</p>	<p>[29], ст. 2, 3</p>

<p>Забороняється створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад для цензури масової інформації</p>	<p>національної, релігійної ворожнечі; розповсюдження порнографії, а також з метою вчинення терористичних актів та інших кримінально караних діянь. Забороняється використання друкованих засобів масової інформації для: втручання в особисте життя громадян, посягання на їх честь і гідність; розголошення будь-якої інформації, яка може призвести до вказання на особу неповнолітнього правопорушника без його згоди і згоди його представника. Стиль і лексика друкованих засобів масової інформації мусять відповідати загально визнаним етично-моральним нормам. Вживання лайливих і брутальних слів не допускається</p>	
<p>Видавнича справа спрямована на... забезпечення права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 3). Державна політика у видавничій справі визначається Верховною Радою України і ґрунтується на принципах дотримання свободи у видавничій справі (ст. 5)</p>	<p>Діяльність у видавничій справі не може бути використана для закликів, спрямованих на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення. У видавничій справі забороняється: виготовляти чи розповсюджувати продукцію, яка містить інформацію, віднесена до недобросовісної реклами, рекламу з використанням шаржування державних символів України (Державного Герба, Державного Прапора, Державного Гімну) у будь-якому вигляді; оприлюднювати інформацію, дані, відомості, рекламувати товари, послуги, які можуть завдати шкоди громадянам, підприємствам, установам, організаціям або державі; виготовляти чи розповсюджувати видавничу продукцію порнографічного характеру і таку, що пропагує культ насильства і жорстокості (ст. 28)</p>	<p>[30]</p>
<p>Свобода діяльності інформаційних агентств гарантується Конституцією України та чинним законодавством; забороняється цензура інформації, поширюваної інформаційними агентствами</p>	<p>Інформаційні агентства не мають права у своїх матеріалах розголошувати дані, що становлять державну таємницю, або іншу інформацію, яка охороняється законодавством, закликати до насильницької зміни або повалення існуючого конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, підриву її безпеки, вести пропаганду війни, насильства і жорстокості, розпалювати расову, національну, релігійну ворожнечу, розповсюджувати порнографію або іншу інформацію, яка підриває суспільну мораль або підбурює до правопорушень, принижує честь і гідність людини, а також інформацію, яка ущемляє законні права й інтереси громадян, давати оцінку щодо винуватості осіб у здійсненні злочину, вказувати на особу, яка ніби скоїла злочин до рішення суду, публікувати матеріали, які розкривають тактику і методику розслідування</p>	<p>[31], ст. 2</p>
<p>Держава забезпечує умови для здійснення архітектурної діяльності, зокрема, шляхом захисту авторських прав і забезпечення свободи творчості архітекторів</p>		<p>[32], ст. 2</p>

Як зазначено в рішенні ЄСПЛ у цій справі, ст. 10 Конвенції прямо не зазначає, що свобода мистецького вираження належить до сфери її дії; але, з іншого боку, вона не розмежовує різні форми вираження поглядів. Усі, хто поставав перед ЄСПЛ, визнали, що вона включає свободу мистецького вираження - особливо у межах свободи отримувати й поширювати інформацію та ідеї, - що дає можливість брати участь у публічному обміні культурною, політичною та соціальною інформацією та різноманітними ідеями. Підтвердженням того, що це тлумачення є правильним, може бути друге речення п. 1 ст. 10, яке згадує радіомовлення, телебачення чи кінематографічні підприємства, засоби масової інформації, діяльність яких поширюється і на сферу мистецтва. Підтвердження того, що концепція свободи вираження поглядів включає в себе мистецьке вираження, може бути також положення ч. 2 ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, яке прямо відносить до права на свободу вираження поглядів інформацію та ідеї “у формі мистецтва”. Відповідно до цього аспекту свободи вираження поглядів ЄСПЛ зазначив: “Ті, хто створює, представляє, розповсюджує чи виставляє мистецькі витвори, сприяють обміну ідеями та думками, що є важливим для демократичного суспільства. Звідси обов’язком держави є не обмежувати надмірно їхню свободу вираження поглядів” [4]. До аналогічного висновку прийшов ЄСПЛ у справі *Cassado Coca v. Spain*, 26 січня 1994 р.

Слід вказати, що заяви про порушення ст. 10 ЄСПЛ найчастіше розглядає щодо журналістських свобод [4, 8, 23 та ін.]. Справ, розглянутих щодо мистецьких свобод, значно менше. Разом з тим, розглядаючи такі справи, ЄСПЛ послідовно стояв на позиції пріоритету свободи творчості, обов’язку ініціатора обмежень, перш за все, держави, доводити необхідність таких обмежень, їх запровадження виключно відповідно до закону, прагнення “не обмежувати надмірно... свободу вираження поглядів”.

Так, у справі *Association of Ekin v. France* (“Організація “Екін” проти Франції”, 17 липня 2001 р., [22]) ЄСПЛ став на бік заявника і постановив, що мало місце порушення ст. 10 Конвенції щодо права на свободу вираження. У цій справі заявник, організація “Екін”, є громадською організацією, яка була створена для захисту культури і способу життя басків. У 1987 р. заявник опублікував книжку під назвою “Війна Еускаді”, яка була видана у багатьох європейських країнах кількома мовами і присвячена історичним, культурним, лінгвістичним та соціополітичним аспектам баскської проблеми. 29 квітня 1988 р. міністр внутрішніх справ Франції видав наказ про заборону видання, розповсюдження чи продажу цієї книги у Франції з огляду на те, що вказана книга пропагує сепаратизм, закликає до насильницьких дій і внаслідок цього становить небезпеку громадському порядку. Проаналізувавши обставини здійснення таких заборони, ЄСПЛ дійшов висновку, що: законодавство, на якому ґрунтувалася заборона, не містило переліку випадків, коли можна застосовувати таку заборону; існуючий судовий контроль з боку національних судових органів за накладанням адміністративних заборон не створював достатніх гарантій від зловживання владою з боку відповідних посадових осіб; зміст оспорюваної книги не є настільки загрозливим для суспільної безпеки чи порядку, щоб виправдати заборону її розповсюдження. Крім того, ЄСПЛ вважав, що застосування адміністративної заборони у цій справі не обумовлювалося гострою соціальною потребою, а також не було пропорційним меті, яка переслідувалася. Тому ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у свободу вираження заявника не було необхідним у демократичному суспільстві, а отже, має місце порушення ст. 10 Конвенції.

До аналогічного висновку (щодо книги під назвою “Інтерв’ю у саду курдів”, в якій відтворювалося інтерв’ю з Абдулою Оджаланом - лідером турецьких курдів і містилися окремі посилання на “Програму культурної автономії курдів” та на основі турецького націоналізму) прийшов Суд у справі *Kucuk v. Turkey* (Куцук проти Туреччини [22]). За цю публікацію заявника було обвинувачено у пропаганді сепаратизму та засуджено до двох років позбавлення волі та сплати штрафу у розмірі 250 млн турецьких лір. Наклад книги було конфісковано. У своєму рішенні Суд зауважив, що книга заявника у формі інтерв’ю містила фрагменти, які зачіпали курдське питання та аналізували його з різноманітних політичних, історичних та навіть літературних точок зору. На думку ЄСПЛ, книга заявника була написана у літературному метафоричному стилі і повинна розглядатися саме у цьому

контексті. Хоча в окремих абзацах книги і висловлювалась жорстка критика органів державної влади Туреччини, однак така критика, на думку ЄСПЛ, мала на меті підкреслити непримиренність позиції однієї із сторін конфлікту, а не закликала до насильства. У зв'язку з цим ЄСПЛ дійшов висновку про те, що загалом книга заявника не може розглядатися як заклик до насильства, збройного опору чи повстання. ЄСПЛ вважав, що державні органи Туреччини порушили право громадськості отримувати альтернативну інформацію та відстежувати ситуацію на південному сході Туреччини. Книга заявника не містила закликів до ненависті чи до вчинення насильницьких дій. ЄСПЛ також урахував характер та суворість застосованих до заявника кримінальних покарань. Врешті-решт ЄСПЛ дійшов висновку, що з огляду на інтереси громадської безпеки та громадського порядку зміст книги не зумовлював необхідності настільки жорсткого втручання у свободу вираження, яке мало місце стосовно заявника. Засудження заявника та конфіскація накладу книги не зумовлювалися нагальною соціальною потребою та не були пропорційними законній меті, яка переслідувалась. Таким чином, втручання у свободу вираження заявника не було необхідним у демократичному суспільстві.

Разом з тим ЄСПЛ визначився з темами, які потребують обережного втілення у творах, оскільки можуть негативно вплинути на суспільну мораль. Так, у справі, *Handyside v. the United Kingdom* ([4] 1996 р.), ЄСПЛ зазначив, що митці та інші, хто поширює свої витвори, напевно не мають імунітету від можливих обмежень, як це передбачено у ч. 2 ст. 10 Конвенції. Той, хто використовує свою свободу вираження поглядів, бере на себе, відповідно до викладених у цій частині понять, “обов’язки й відповідальність”; їх обсяг залежатиме від ситуації та засобів, що використовуються. З’ясовуючи, чи було покарання “необхідним у демократичному суспільстві”, ЄСПЛ не може не взяти до уваги цей аспект питання. ЄСПЛ вважає відповідні обмеження правомірними, як правило, якщо вони спрямовані на захист найбільш уразливих категорій аудиторії - дітей та юнацтва, або якщо існує небезпека, що такі категорії можуть отримати доступ до інформації, матеріалів або ідей та поглядів, які можуть зашкодити їх моральному розвитку. У цій конкретній справі британський режисер Найджел Вінгров створив стрічку “Бачення екстазу”, в якій намагався відтворити еротичні фантазії головної героїні, визначеної в титрах як Св. Тереза Авільська (відома монахиня XVI ст.). Більша частина фільму показує еротичні лесбійські фантазії героїні з “духом Св. Терези” та еротичні фантазії з розп’ятою фігурою Христа. Відповідно до британських законів Вінгров подав фільм відповідним державним органам для обов’язкової класифікації. Британська рада з класифікації фільмів відмовила у класифікації та фактично заборонила обіг фільму на відеокасетах на підставі доктрини богохульства в загальному праві. На думку Ради, цей фільм міг, ймовірно, образити релігійні почуття християн з огляду на спосіб, в який цей “суто еротичний витвір” показує фігуру Христа. ЄСПЛ не знайшов порушення ст. 10 у рішенні Ради, оскільки втручання держави у даному випадку мало легітимну мету (захист прав інших, особливо права на свободу віросповідання) та було необхідним у демократичному суспільстві.

До аналогічного висновку доходив ЄСПЛ у іншій справі - *Otto-Preminger-Institut v. Austria* [4]. Ця справа стосувалася заборони на розповсюдження фільму, в якому викривлялася доктрина римо-католицької церкви. В цих умовах ЄСПЛ, зокрема, вказав, що в контексті релігійних переконань та віросповідання на митця можна правомірно покласти обов’язок уникати, наскільки це можливо, вираження поглядів, що є безпідставно образливими для інших і, таким чином, порушує їхні права.

У справі *Handyside v. the United Kingdom* [33, с. 172-179], ЄСПЛ зазначив, що оцінка доцільності обмежень щодо видання для дітей книги “Маленький червоний підручник” залежить від аудиторії, для якої, насамперед, було призначене це видання - для дітей і підлітків віком від 12 до 18 років. При цьому ЄСПЛ підкреслив (п. 52 рішення), що ця книжка включала... речення і абзаци, які молоді люди у переломний період свого розвитку могли б витлумачити як заохочення до дій, що не відповідають їх віку і є шкідливими для них, або навіть до вчинення певних кримінальних правопорушень. У цих умовах англійські судді мали право вирішити, що за певних обставин “Підручник” може мати згубний вплив на

моральність багатьох дітей і підлітків, які його читатимуть. За таких умов ЄСПЛ не встановив порушень принципу свободи творчості.

Отже, ЄСПЛ вважає відповідні обмеження свободи творчості правомірними, як правило, якщо вони спрямовані на запобігання образам почуттів національних меншин чи віруючих; на захист найбільш уразливих категорій аудиторії - дітей та юнацтва, або якщо існує небезпека, що такі категорії можуть отримати доступ до інформації, матеріалів або ідей та поглядів, які можуть зашкодити їхньому моральному розвитку.

Зазначених принципів дотримується не тільки Європейський суд з прав людини, а й виконавчі органи Ради Європи. Так, у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи № R(84)3 від 23 лютого 1984 р. "Про принципи телевізійної реклами", № R(97)19 від 30 жовтня 1997 р. "Про показ насильства електронними ЗМІ", № R (97)20 від 30 жовтня 1997 р. "Про розпалювання ненависті" сформульовані принципи введення обмежень у відповідних галузях, особливо коли ці обмеження виправдані запобіганням несприятливого впливу на дітей та молодь [7]. Зокрема, в Рекомендаціях № R(84)3 від 23 лютого 1984 р. зазначається, що загальний принцип телевізійної реклами полягає в тому, що рекламу потрібно готувати з відчуттям відповідальності перед суспільством, звертаючи особливу увагу на моральні цінності, які є загальними для кожного демократичного суспільства. Реклама, що спрямована на дітей, або реклама, в якій беруть участь діти, повинні уникати всього того, що може зашкодити інтересам дітей, повинна поважати їх фізичну, розумову і моральну індивідуальність. Цьому контексту відповідає Закон України "Про рекламу" [34]. Згідно з ч. 3, 4 ст. 7 цього Закону, реклама не має містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності. Реклама повинна враховувати особливу чутливість дітей і не завдавати їм шкоди. Згідно ч. 1 ст. 8 Закону забороняється розповсюджувати рекламу (включаючи анонси кіно- і телефільмів), яка містить елементи жорстокості, насильства, порнографії, цинізму, приниження людської честі та гідності. Анонси фільмів, які мають обмеження щодо глядацької аудиторії, розміщуються лише в час, відведений для показу таких фільмів. Згідно з ч. 3 ст. 20 Закону реклама не повинна завдавати дітям моральної чи фізичної шкоди, викликати у них відчуття неповноцінності.

Рекомендації № R(97)19 від 30 жовтня 1997 р. виходили з того, що здійснення свободи вираження поглядів пов'язані з обов'язками і відповідальністю, і що воно може бути законним чином обмежене з метою підтримки рівноваги між здійсненням цього права і дотриманням інших основних прав, свобод і інтересів, які захищає Конвенція. Керівним принципом у визначенні меж показу насильства є ст. 10 Конвенції, яка регулює загальні правові рамки для вирішення питань, які стосуються показу насильства в електронних ЗМІ.

Рекомендації № R(97)20 від 30 жовтня 1997 р. виходили із засудження розпалювання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму та всіх форм нетерпимості, оскільки це підриває безпеку демократії, культурну єдність, плюралізм. Зазначається, що окремі випадки розпалювання ненависті можуть бути настільки образливі для окремих осіб і груп населення, що вони вийдуть за рамки правового захисту, що надається ст. 10 Конвенції відносно свободи форм самовираження. Деякі форми необгрунтованого показу насильства, розпалювання ненависті можуть законним чином бути обмежені, враховуючи обов'язки й відповідальність, що їх несе із собою здійснення права на свободу вираження поглядів, за умови, що такі втручання у свободу вираження поглядів передбачені законодавством і є необхідними в демократичному суспільстві, як це зазначається в ч. 2 ст. 10 Конвенції.

Цікаво розглянути ситуацію з обмеженням свободи творчості в США, де нормативно-правове регулювання свободи творчості, зокрема друкованої преси, одне із найліберальніших у світі. Тут обмеження також не виключаються [35, с. 74]. Наприклад, попередня цензура кінематографічної та відеопродукції відсутня, проте діє ефективна система саморегулювання. Асоціація кінематографістів США (англ. "Motion Picture Association of America", МРАА) користується системою рейтингів-обмежень, і нерейтингований фільм не може отримати істотної частки у кінопрокаті, що робить систему практично обов'язковою. У ряді випадків обмеження МРАА суворіші, ніж аналогічні обмеження державних органів в європейських країнах. Оскільки МРАА є недержавною

організацією, її рішення неможливо оскаржити в судовому порядку, проте існують внутрішні процедури врегулювання спорів та суперечок. Крім того, МРАА не може обмежувати продаж відеопродукції на носіях, у зв'язку з чим нормальною практикою вважається випуск двох версій відеопродукції - "м'якшою" для кінотеатру і "жорсткішою" для відео [34, с. 76]. Отже, коли вітчизняні імпортери кінопродукції посилаються на те, що певна стрічка допущена до прокату в США, необхідно врахувати, які саме межі прокату встановлені щодо такої кінострічки.

Особливо непримиренною демократична правова традиція є до неконтрольованого поширення еротики та/або порнографії, особливо дитячої, що зафіксовано і в законодавстві України. Такий підхід реалізований, зокрема, в розглянутому вище рішенні ЄСПЛ у справі *Handyside v. the United Kingdom*.

Законом України [36] ратифіковано Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії [37]. Відповідно до пп. с) ч. 1 ст. 3 та пп. с) ст. 2 цього Протоколу, визнається злочином виробництво, розподіл, розповсюдження, імпорт, експорт, пропозиція, продаж або зберігання у вищезазначених цілях дитячої порнографії, яка визначена як будь-яке зображення будь-якими засобами дитини, яка здійснює реальні або змодельовані відверто сексуальні дії, або будь-яке зображення статевих органів дитини, головним чином у сексуальних цілях. У цьому сенсі слід ще звернути увагу на сучасну тенденцію законодавства України підсилувати заборони обмеження та відповідальність у сфері дитячої порнографії [38].

Згідно зі ст. 9 Конвенції про кіберзлочинність [39] кожна Сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за навмисне вчинення, без права на це, наступних дій: а) вироблення дитячої порнографії з метою її розповсюдження за допомогою комп'ютерних систем; б) пропонування або надання доступу до дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем; с) розповсюдження або передача дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем; d) здобуття дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем для себе чи іншої особи; е) володіння дитячою порнографією у комп'ютерній системі чи на комп'ютерному носії інформації.

Для цілей п. 1 поняття "дитяча порнографія" включає в себе порнографічний матеріал, який візуально зображує: а) неповнолітню особу, задіяну в явно сексуальній сцені; б) особу, яка виглядає як неповнолітня особа, задіяну у явно сексуальній поведінці; с) реалістичні зображення неповнолітньої особи, задіяної у явно сексуальній поведінці. Для цілей п. 2 поняття "неповнолітня особа" включає в себе усіх осіб до 18 років. Сторона може, однак, передбачити нижчий віковий поріг, який має бути не меншим за 16 років. Кожна Сторона може залишити за собою право не застосовувати, частково чи повністю, підпункти 1.d, 1.e, 2.b та 2.c.

У розділі (f.) "Забезпечення дотримання прав дітей" Порядку денного від 23 листопада 2009 р. асоціації Україна - ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію [40] в контексті зобов'язань у рамках Факультативного Протоколу щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії [37] передбачається посилити співробітництво щодо запобігання продажу, незаконному переміщенню та експлуатації дітей.

У США [35, с. 75] Федеральний уряд уповноважений обмежувати поширення порнографії. Вважається, що порнографія не є предметом захисту та охорони за Першою поправкою до Конституції США. Для визначення того, що є, а що не є порнографією, застосовується так званий "тест Міллера", вперше використаний у справі "*Міллер проти штату Каліфорнія*" у 1973 р. Згідно з тестом Міллера твір може бути визнаний порнографічним, якщо він відверто пропагує інтерес до сексу для середньостатистичної людини за сучасними суспільними стандартами, містить зображення сексуального акту в образливій манері та не має серйозної політичної, художньої або наукової цінності. Згідно з рішенням Верховного суду США 1982 р. дитяча порнографія не оцінюється по тесту Міллера і забороняється незалежно від художньої або іншої цінності [35, с. 75].

Отже, демократичні держави піклуються про захист суспільної моралі в суспільстві, використовуючи при цьому законні заборони та створюючи спеціальні організації, які

професійно вирішують ці проблеми. У цьому контексті видається недостатньо обґрунтованою ліквідація Національної експертної комісії (НЕК) України з питань захисту суспільної моралі; запроваджена пп. 7 п. 7 Указу Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 [41]. Зокрема, на підтримку необхідності діяльності НЕК висловилися представники християнських церков, обґрунтовуючи свою позицію важливістю здорового розвитку дітей та молоді, а також суспільства в цілому на ґрунті високих загальнолюдських моральних цінностей та вважаючи, що цей механізм суспільного контролю у сфері інформаційної діяльності потрібно тільки удосконалювати, а не послаблювати [42].

Висновки. Демократична правова традиція виходить із пріоритету (презумпції) свободи творчості (свободи самовираження), яка може бути обмежена виключно з метою захисту прав інших осіб у випадках, встановлених законом, і в межах, необхідних у демократичному суспільстві. При цьому доводити правомірність обмежень повинен їх ініціатор, зокрема держава. Водночас демократична правова традиція не виключає захист суспільної моралі, запобігання виготовленню та поширенню продукції еротики та/або порнографії, запровадження спеціальних організацій, які на професійній основі виробляють стандарти і методи цього запобігання.

Відповідно до прецедентної практики Європейського суду з прав людини свобода творчості підлягає захисту в демократичному суспільстві як право на свободу вираження поглядів (ст. 10 Конвенції). Звичайно, остаточних рецептів в такому чутливому питанні сформулювати не можна. Однак у цілому Європейський суд з прав людини визначився з темами, які потребують обережного втілення у творах, оскільки можуть негативно вплинути на суспільну мораль, а саме: відповідні обмеження свободи творчості вважаються правомірними, як правило, якщо вони спрямовані на запобігання образам почуттів національних меншин чи віруючих; на захист найбільш уразливих категорій аудиторії - дітей та юнацтва, або якщо існує небезпека, що ці категорії можуть отримати доступ до такої інформації та/або матеріалів. Разом з тим варто зауважити, що Європейський суд з прав людини несхвально ставиться до обмежень щодо свободи висловлення поглядів та оцінок, коли це стосується політиків та політичних інституцій.

Демократична правова традиція вкрай несхвально ставиться до будь-яких проявів аморальності, пов'язаної з дітьми. Зокрема, в США вважається, що дитяча порнографія є неприйнятною за будь-яких умов, і вона забороняється незалежно від художньої або іншої цінності творів. Вона не може виправдовуватися будь-якими посиланнями на свободу самовираження і не є предметом захисту та охорони за Першою поправкою до Конституції США. Аналогічної точки зору щодо неприпустимості аморальних проявів стосовно дітей притримується і право ЄС.

За таких умов видається недостатньо обґрунтованою ліквідація Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі. Хоча, разом з тим, потребувало удосконалення її діяльності та підсилення судового контролю за її висновками. Ці питання можуть бути предметом наступних досліджень.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
2. Закон України про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції // Відом. Верховної Ради України. - 1997. - № 40. - С. 263.
3. *Белкін М.* Практика Європейського суду з прав людини щодо регулювання відносин, пов'язаних з творчою діяльністю / М. Белкін // Правове регулювання суспільних відносин у сфері культури. Сучасний стан та перспективи розвитку: Статті і тези Всеукр. наук. конф. Київ, 15 травня 2007 р. - К. : КНУКіМ, 2007. - С. 14-16.
4. *Шевчук С.* Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. - К. : Реферат, 2006. - 848 с.
5. *Бандурка І. О.* Деякі питання вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з наданням сексуальних послуг / І. О. Бандурка // Форум права: Електрон.

фах. вид. - 2008. - № 2. - С. 11-14. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08bionsp.pdf>

6. Чиркин В. Е. Публичное управление : учебник / В. Е. Чиркин. - М. : Юристь, 2004. - 475 с.

7. Белкина (Юринец) Ю. Л. Свобода творчества: диалектика прав и обязанностей в свете европейской правовой традиции / Ю. Л. Белкина, М. Л. Белкин // IV Междунар. науч.-практ. конф. "АЛЪЯНС НАУК: ученый ученому" : сб. науч. трудов. - Т. 4. - Днепропетровск : ПГАСА, 2009. - С. 11-13.

8. Белкін М. Л. Держава та свобода творчості у світлі рішень Європейського Суду з прав людини / М. Л. Белкін, О. Р. Копієвська, Ю. Л. Белкіна (Юринець) // Актуальні питання цивільного та господарського права. - 2008. - № 5 (12). - С. 6-15.

9. Белкина (Юринец) Ю. Л. Свобода СМИ: диалектика прав и обязанностей в свете европейской правовой традиции / Белкин М. Л. // В сб.: Материалы VI Междунар. науч.-практ. конф. "Татищевские чтения: актуальные проблемы науки и практики" ; Актуальные проблемы юридической науки; Гуманитарные науки и образование; Актуальные проблемы современной журналистики и организации работы с молодежью. - Тольятти : Волж. ун-т им. В. Н. Татищева. - 2009. - С. 423-432.

10. Белкина (Юринец) Ю. Л. Профилактика экстремизма, ксенофобии, национализма, терроризма в детской и молодежной среде путем обеспечения их защиты от вредной информации и материалов в свете европейской правовой традиции / Ю. Л. Белкина, М. Л. Белкин // Семья - культура - образование в изменяющейся России : материалы Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием (г. Балашиха, 17-18 нояб. 2009 г.) / под ред. О. В. Бессчетновой. - Саратов : Науч. кн., 2009. - С. 50-52.

11. Белкіна (Юринець) Ю. Л. Право на сприятливий інформаційний простір як культурне право громадян, його адміністративно-правове забезпечення та зв'язок із свободою творчості / Ю. Л. Белкіна // Адвокат. - 2009. - № 11 (110). - С. 22-28.

12. Белкіна Ю. Основні засади суспільної моралі в рекламному законодавстві та рекламній діяльності / Ю. Белкіна // Юрид. газета. - 2010. - № 26 (247). - С. 1, 8, 9.

13. Белкін М. Л. Філософсько-правова концепція І.Канта і сучасне законодавство України / М. Л. Белкін, Ю. Л. Белкіна (Юринець) // Видатні постаті науки, культури і освіти України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 30-31 жовт. 2008 р. - К. : ДАКККиМ. - 2008. - С. 21-22.

14. Абдулаев М. И. Учение Канта о праве и государстве / М. И. Абдулаев // Правоведение. - 1998. - № 3. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=146976>

15. Філософія права / за ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. - К. : Юрінком Інтер, 2000. - 334с.

16. Права людини і громадянина в афоризмах та прислів'ях : праці Львів. лабораторії прав людини і громадянина Наук.-дослід. ін-ту держ. будівництва та місц. самоврядування Акад. правових наук України / редкол. : П. М. Рабинович та ін. - К. : Атіка, 2001. - 112 с. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.khpg.org/index.php?id=1007570625>

17. Закон України про захист суспільної моралі // Відом. Верховної Ради України. - 2004. - № 14. - С. 192.

18. Украинцев достали публичное насилие и уголовщина, они хотят цензуры СМИ [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://atn.kharkov.ru/newsread.php?id=32951>

19. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. / О. Ф. Скакун. - Харків : Консум, 2006. - 656 с.

20. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовт. 1973 р. № 2148-VIII. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043

21. Конвенція ООН про права дитини: Ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. № 789-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021

22. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини (1993-2002 рр.) : праці Львів. лабораторії прав людини і громадянина Наук.-дослід. ін-ту держ. будівництва та місц. самоврядування Акад. прав. наук України. Серія II. Коментарі прав і законодавства. Вип. 3 / редкол. : П. М. Рабінович та ін. - Харків : Консум, 2003. - 464 с.

23. Підгородинський В. М. Значення для кримінального права України рішень Європейського суду з прав людини з питань честі і гідності людини (щодо прав ЗМІ) / В. М. Підгородинський // Юрид. вісн. - 2009. - № 3. - С. 53-58.

24. Закон України про культуру // Голос України // Відом. Верховної Ради України. - 2011 - № 4.

25. Закон України про кінематографію // Відом. Верховної Ради України. - 1998. - № 22. - Ст. 114.

26. Закон України про театри і театральну справу // Відом. Верховної Ради України. - 2005. - № 26. - Ст. 350.

27. Закон України про державну підтримку книговидавничої справи в Україні // Відом. Верховної Ради України. - 2003. - № 24. - Ст. 162.

28. Закон України про телебачення і радіомовлення // Відом. Верховної Ради України. - 1994. - № 10. - с. 43 (у новій редакції: ВВР. - 2006. - № 18. - Ст. 155).

29. Закон України про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні // Відом. Верховної Ради України. - 1993. - № 1. - Ст. 1.

30. Закон України про видавничу справу // Відом. Верховної Ради України. - 1997. - № 32. - Ст. 206.

31. Закон України про інформаційні агентства // Відом. Верховної Ради України. - 1995. - № 13. - Ст. 83.

32. Закон України про архітектурну діяльність // Відом. Верховної Ради України. - 1999. - № 31. - Ст. 246.

33. Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування : пер. з англ. / М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі. - К. : АртЕк, 1997. - 624 с.

34. Закон України про рекламу // Відом. Верховної Ради України. - 1996. - № 39. - Ст. 181.

35. Пілат Є. Г. Обмеження обігу друкованої та аудіовізуальної інформації з міркувань суспільної і державної безпеки у Сполучених Штатах Америки / Є. Г. Пілат // Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та аспірантів (м. Івано-Франківськ, 23-24 квіт. 2009 р.). - Івано-Франківськ, 2009. - Ст. 74-76.

36. Закон України про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії // Відом. Верховної Ради України. - 2003. - № 29. - Ст. 226.

37. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії : ратифікований Законом України "Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії" [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_b09

38. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії: Закон України // ВВР. - 2010. - № 10. - Ст. 105.

39. Конвенція про кіберзлочинність, ратифікована із застереженнями і заявами Законом від 7 вересня 2005 р. № 2824-IV // Відом. Верховної Ради України. - 2006. - № 5-6. - Ст. 71.

40. http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_990

41. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : указ Президента України від 9 груд. 2010 р. № 1085/2010 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/12584.html>

42. Христианские Церкви призывают Президента Украины сохранить НЭК по защите общественной морали [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=765:1&catid=34:ua&Itemid=61&lang=ru

УДК 342.951: 342.727 + 342.732

**СООТНОШЕНИЕ СВОБОДЫ САМОВЫРАЖЕНИЯ И ЗАЩИТЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ
МОРАЛИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ УКРАИНЫ
В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ПРАВОВОЙ ТРАДИЦИИ**

Ю.Л. Юринец,

к.ю.н., старший преподаватель, Университет экономики и права “КРОК”

В статье исследуются и обобщаются подходы европейской правовой традиции, воплощенные, в частности, в решениях Европейского суда по правам человека, относительно компромиссов в сфере свободы творчества (свободы самовыражения). Показано, что украинское законодательство в целом воспринимает эти подходы. Доказано, что свобода самовыражения не считается безграничной и в демократических правовых системах, однако необходимы четкие правила, установленные законом, для обоснованного применения соответствующих ограничений и предотвращения произвола в этой сфере.

Ключевые слова: свобода творчества, общественная мораль, Европейский суд по правам человека, права и свободы человека и гражданина.

UDC: 342.951: 342.727 + 342.732

**RATIO OF FREEDOM OF EXPRESSION AND PROTECTION OF PUBLIC MORALS IN
LEGISLATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF
EUROPEAN LEGAL TRADITION**

I.L. Iurinetz,

Ph D, University of economic and law “KROK”

Approaches of the European legal tradition embodied, in particular, in decisions of the European Court of Human Rights, concerning compromises in the sphere of freedom of creativity (freedom of expression) are investigated and generalised in the article. It is shown that Ukrainian legislation perceives these approaches. It is proved that the freedom of expression isn't considered boundless in democratic legal systems, however the accurate rules established by the law are necessary for well-founded application of corresponding restrictions and arbitrariness prevention in this sphere.

Keywords: creativity freedom, public morals, the European Court of Human Rights, the rights and freedoms of the person and the citizen